

EGY CSIZMADIA A NAGY HÁBORÚBAN

**SZABÓ LAJOS
CSIZMADIASEGÉD SZEGEDEN
1905**

A legelső nyomtatott szöveg az első világháborút megjárt Szabó Lajos (1891–1974) csizmadiamesterről Fejérváry József *Vásárhely története családok tükrében* című könyvében jelent meg Erdei Sándor nyomdája kiadásában (1929).

1891. február 11-én született reformátusból unitáriussá lett gazdálkodó családban. Mesterségét apósánál, Pap Lajos (1863–1938) csizmadiánál tanulta. Tudását vásárhelyi, szegedi mestereknél tökéletesítette, mint Franciszti István, Frajfik Pál és Dudás Mihály, majd gyakorlatot szerzett aradi, makói, battonyai, valamint kovácsházi iparosoknál is. Kortársaihoz hasonlóan a középkori céhes hagyományok legjobbját folytatta a vándorévekkel, s mutatja igényességét önmagával szemben és igyekezetét annak érdekében, hogy megrendelőit a legmagasabb szinten szolgálja ki.

1912-ben vonult be tényleges katonai szolgálatra a 46-os szegedi cs. és kir. gyalogezredhez. (Csapattestéről Szegeden Adler Viktor jeles szegedi fotográfus készített elsőrangú felvételt, ahol a 21 éves mesterlegény jobbról – vállán puskával – látható.)

Éppen leszerelés előtt állott, amikor kitért a háború. Akkor Pancsovára, majd az oroszoktól megszállt galíciai Rohatynhoz vezényelték a frontra, ahol súlyos harcokba került és 1914. augusztus 30-án orosz fogságba esett. Tarnopol kíséréssel Kijeven keresztül hurcolták a szibériai Omszkba és egészen a kínai határig jutott el, majd Novo-Nyikolajevszkbe (a mai Novoszibirszkbe) vitték. Később Oroszország európai részén, a murmanszki vasútépítkezésen dolgozott, volt kőszénbányában és fafeldolgozó gyárban is, míg végül 1918 kora nyarán jutott haza. „De egyebet nem tudott megőrizni emlékül, mint egy négylevelű lóherét Szibériából” – idézi Fejérváry József fent említett könyve. Ám ebben tévedett az életrajzíró. Mert igenis Szabó Lajos csizmadiamester magával hozta azt a kockás, kis alakú füzetet, melyben leírta az összes fontos, a háborúval, a bevonulásával és a fogságával kapcsolatos eseményt 1914. július 30-a csütörtök délután 3 órától kezdődően. Ezzel az írásával, naplójával nem áll egyedül. Vásárhelyi katona társa, Dombi Kis Imre is ezt tette, akinek naplóját *Pokoljárásom* címmel a *Tények és tanúk* sorozatban a Magvető Kiadó 1983-ban jelentette meg.

A hadifogságban történő naplóírásról, sőt szépirodalmi tevékenységről Botka Ferenc *Üzenetek Szibériából* című kötete (Bp. Magvető Kiadó, 1985) is ékesen tanúskodik. A visszaemlékezők közül máig a legismertebb a Krasznajarszkbán meghalt Gyóni Géza költő.

Markovits Rodion egykori író, hadifogoly hazatérve az akkor már román fennhatóság alatt lévő Szatmárnémetibe *Szibériai garnizon* címen kollektív regényt, a modern idők eposzát írta meg, állította össze a hozzá beküldött visszaemlékezésekből, naplóból, versekből, színdarabokból. Mert ilyenek is voltak.

Annyi ember közös élménye, a háború nem suhanhatott el nyomtalanul a lelkek fölött és kétségtelen, hogy sok ember érzi súlyát a ki nem mondott szónak. Ennek szerencsétlen és torz szülőtte: a hadifogság. A hadifogság eposzát írni meg: ezren ezer szemszögből. Ezren, ezer színét. Ezren, ezer bánatát. Ezren, tömegtelen mozaikját

szaporoznánk egységes képpé... Szeretném, ha előkerülnének régi noteszek, az elfeledett levelek.

A Markovits Rodionnak el nem küldött régi kockás fedelű notesz került elő dr. Szabó Lajos (*1923) jogász, tanító, kollégiumi nevelőtanár és kiváló csizmadiamester fiókjából Hódmezővásárhelyen, a Nagy András János u. 5. számú házában. Annál is inkább őrizte ezt az édesapja által írt naplót, mert alig harminc év múlva a II. világháború véres forgatagában ő is orosz fogságba esett és hasonló túlélési technikákat alkalmazott. Mindketten csizmadiamesterek voltak, akik jórészt szakmájuknak köszönhették a túlélést. No és annak, hogy mindketten jól megtanulták az orosz nyelvet. Az apa is vagy négy oldalon keresztül orosz-magyar szótárt iktatott be naplójába.

Ifj. Szabó Lajos most írja visszaemlékezéseit. Ő is hozott haza máig féltve őrzött négylevelű lóherét a szumi-i fogságból. A Markovits Rodion által megálmodott kollektív regényt így fogja majd kiegészíteni a két Szabó Lajos – apa és fia regénye. A történészek pedig az olvasóközönséggel együtt különbséget tehetnek az I. és II. világháborús hadifoglyok sorsa, életlehetősége, valamint a túlélés esélyei között.

Id. Szabó Lajos Szibériába került a rács nélküli börtönbe, ahonnan a szökés teljesen reménytelen volt. Talán ez is magyarázza, hogy Novo-Nyikolajevszkben a fogolytevékenység lehetősége a vártnál nagyobb mértékű volt. Vállalhattak munkát a városban, vagy teázót nyithattak, működtethettek, ahol teán kívül kétszersültet – szuharkát –, kekszet és süvegcsukrot is árultak...

A naplóból, a megélt katonasorsból kiderül a központi hatalmak jól ismert katonai koncepciója: a Szerbia ellen elkezdődő háború győzelmesen és gyorsan fog befejeződni, mire a lusta orosz medve Galiciában megindítja az offenzívát. De az orosz támadás a vártnál sokkal hamarabb bekövetkezett. Szerbia legyőzéséről szó sem volt, amikor Szabó Lajost és egységét átvezényelték a galíciai

**A HONVÉD SZABÓ LAJOS A SZEGEDI 46. CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI
GYALOGEZRED KATONÁI KÖZÖTT, 1914**

frontra, ahol augusztus 30-án Rohatyn térségében fogságba esett.

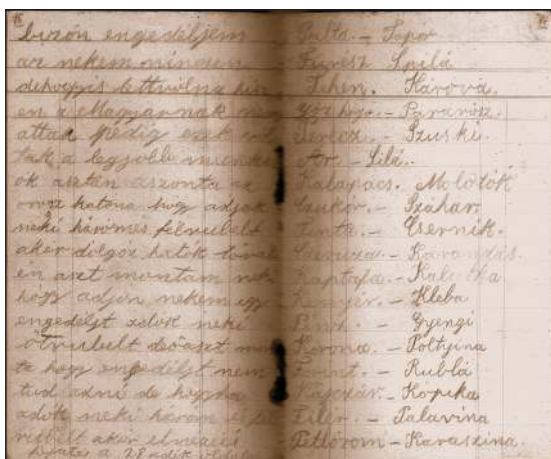
Hadifogolyként gyalog, vonaton, hajón, számkón legalább 9000 kilométer távolságot megtéve vitték fogsága első színhelyére, Novo-Nyikolajevszkbe, azaz „Novo Mikolájba” – ahogy ő említi többször is az 1925-ben Novoszibirszkre átnevezett nagyvárost.

A lényegében a frontra indulás időpontjától vezetett – a mindennapi eseményeket lehetőség szerint rögzítő – napló vége töredékes, nagyon tömör. Nem írja le részletesen, hogy hogyan, mikor kerül át 1916 nyarán a Fehér-tenger melléki murmanszki terület vasúti építkezéseire, később Petrozavodszkba, Uglichba, végül pedig Borovichibe. A családi legendárium azonban megőrzött e korszakból néhány fontos motívumot, fotót és relikviát, amelyet fia, dr. Szabó Lajos valamint unokája, Szabó Tamás (*1955) szíves közlésével és közreműködésével kapcsolunk a naplóhoz.

Farkas Ferenc

(Fotó és digitalizálás:
Szabó Tamás, Pápai Zoltán)

A NAPLÓ 1914–1917

A napló név és időpont azonosításával, a naplóról születési évével, a háborúba indulás kezdetével és bizonyára Szabó Lajos katonai nyilvántartási számaival kezdődik.

Szabó Lajos tulajdonba vette 1915. jan. 30. Novo Mikuláj [Novo-Nikolajevszk, Novoszibirszk] Szabó Lajos 1891, 1914. július 30. — 29.03777

Szegedről teljesen felszerelve 1914. július 30-án, csütörtökön délután 3 órakor indultunk útnak. Óriási néptömeg kísért bennünket egészen az állomásig. Sokunknak ismerőse, soknak szülei voltak ott. Meglehetősen jókedvet mutatunk mindannyian, de mikor a szerelvény elindult, akkor bizony sokan sírva fakadtak.

Vonaton mentünk Cserépaljára, ott leszálltunk és gyalog marsoltunk [vonultunk] Pancsovára. Itt, a Temes partján voltunk megszállva, hogy át ne jöjjenek Belgrádból a szerbek. Egy hétig voltunk Pancsován, azután elmarsoltunk Sztárcsovára. Itt már a Duna választja el Magyarországot Szerbiától... [olvashatatlan rész] Itt már komoly volt a helyzet, de azért nem igen vettük komolyan. Mert [bár] az ágyuk javában dörögtek, mi javában ütöttük a bankot [kártáztunk], meg fogtuk a halat a Temesben, (mert itt ömlik a Dunába), és főztük a halpaprikást. Minden reggel halat ettünk. Itt kilenc napig voltunk, aztán könnyebb szolgálatra mentünk Ferenchalomra korpskomendant [hadtestparancsnoksági] őrségnek. Itt nagyon jó helyünk [lett], majdnem két hétig voltunk.

Aztán parancs érkezett, hogy a 7. korpsnak [hadtestnek] le kell menni[e] Galíciába. Akkor aztán visszamentünk Pancsovára, és ott lettünk bevagonírozva. Útnak indultunk, négy nap négy éjjel utaztunk, mire az északkeleti-Kárpátokon keresztül Galíciába érkeztünk. Menet közben [a] legnagyobb fogadtatásban részesültünk Zsombolyán és Nyíregyházán. Érintettük még a következő nagyobb városokat: Versec, Békécsaba, Temesvár, Arad, Miskolc, Debrecen [és] Szolnok.

Augusztus 28-án írtam az utolsó levelet magyar tartományból, Sztrijból. Augusztus 29-én este Stanislawówhoz értünk és kiszálltunk. Az éjszakát az állomás közelében levő térségen töltöttük, meglehetősen hűvös éjszaka

volt. A felszerelést nem volt szabad leszedni [letenni]. Már éjjel hallottuk az ágyúk dübörgését. Reggelre óriási köd ereszkedett [le], kiadták a parancsot, hogy felkészülni és útnak indulunk. Már tudtuk, hogy a harc vonalba megyünk. Ami nem volt szükséges, mindent kihajigáltunk a torniszterből [katonai háizsákból], hogy könnyebb legyen. Megittuk még a kávé és elindultunk Rohatyn irányába. 10 óra tájban egy faluhoz értünk, itt meg akarunk ebédelni, de a konyhánk már elveszett. Azt mondta a főhadnagy úr, hogy «akinek van, az egyék, akinek nincs, az éhen megy a halálba». Rövid raszt [pihenés] után rajvonásban elindultunk. Nagyon nehéz volt a fölvonulás, mert az oroszok óriási ágyútüzet adtak. Én a balszárnyon harcoltam. Mindig előre, előre, előre... Már a jobb szárny majdnem visszavonult, [de] mi még akkor is előre mentünk az ellenséghez, amikor a mieink azt avizálták [jelezték, parancsolták], hogy kerdőj [fordulj] gyorsan visszafelé. Mikor mentünk visszafelé, az oroszok, akik még jobban balra voltak mint mi, megláttak bennünket és két tűz közé szorítottak, és ott én is foglyul estem.

A FOGSÁG IDEJÉN BOROVICHIBEN
Mútermi fotó - 1917

Éjszakára Rohatynon túl, egy közeli faluban helyeztek el [bennünket] és megmondták, hogy szökést úgy kíséreljen valaki, hogy akkor lelövik az egészet [alakulatot]. Persze a házat körül fogták bajnét auffal [szuronypuskás őrökkel]. Másnap délbe aztán menázsit [élelmet] adtak, húst és káposztalevest. Amikor ez megvolt, akkor amit az előtte való nap és éjjel fogtak [foglyul ejtettek], összecsapták az egészet és útnak indultunk gyalog Oroszország felé. [Még] bent voltunk Galíciába, körülbelül 180 km-t mentünk, mikor egyszer Brezán városában az 55-ös kaszárnyában aludtunk, egyszer meg Tarnopolban a 15-ös kaszárnyában.

5 nap mentünk gyalog és akkor elértük az orosz határt, és vonatra ültünk. El voltunk nagyon ázva, és olyan kupék voltak, hogy tele

volt mindegyik lóganéval. Elképzelhető, hogy éreztük magunkat. Azt hittük, ezen [a szerelvényen] messzire fogunk utazni, de mégis hajnalban már kiszálltunk Helóm [?] városában, és ott egy kaszárnyában felszáradtunk.

Két nap múlva megint vonatra ültünk és Kijev felé indultunk. Ekkor már jó vagonok voltak. Kijev gyönyörű nagyváros. Hegyen fekszik, 5-6 emeletes házakat láttunk. Mikor megérkeztünk, kikutattak bennünket és a nem nagyon szükséges kincstári dolgokat elvették. Másnap innét is útnak indultunk Penza felé, azután Omszkhoz értünk. Ez is szép nagyváros, de ez már Szibériában van. Itt ebédelünk és mentünk tovább Szibériába. Aztán Novo-Nikolajevszk városát értük el. Ez is szép nagyváros, itt is aludtunk egy éjjel, és aztán reggel az Ob folyón, hajón fojtattuk utunkat.

Mire aztán 5 nap gyalog, 16 nap vonaton és 4 napi hajóutazás után Biyskbe értünk 1914. szeptember 24-én. Itt aztán egy részünket barakkokban, engem iskolában helyeztek el. Mink, akik iskolákban voltunk, nem panaszkodhattunk, meglehetősen [jó] helyünk volt. Éppen négy hétig voltunk Biyskben. Október 22-én csütörtökön estefelé hajóra ültünk és elindultunk Novo-Nikolajevszk felé. Éjfélkor megálltunk, és csak reggel korán indultunk tovább. Megyünk, [de] egyszer csak azon veszszük észre [magunkat], hogy megint Biyskben vagyunk. Akkor kiszálltunk és kaptunk 25 kopejkát. Aztán beszálltunk egy nagy dereglyébe. Mondták, hogy várunk egy nagyobb hajót, mert a kis hajó nem bírja a jeget törni. Meg is jött a nagy hajó, nem sokára beszálltunk és elindultunk megint. Estig mentünk és megálltunk. A hajón aludtunk, csak megint reggel indultunk. De bizony a nagy hajó sem bírta a jeget törni. Dél felé megint Biyskben voltunk. Kiszálltunk és bementünk a barakkokba, vártuk a további parancsot.

Október 26-án hoztak vagy háromszáz szánkót és elindultunk megint. [A] szánkókon óriási hózivatar volt. Nyolc napig mentünk abban a nagy hidegben, mikorra Novo-Nikolajevszkbe értünk. November 2-án itt mindannyinkat barakkba helyeztek el, és azt mondták, hogy holnap vagy holnap után megyünk tovább vonaton. De bizony így ment ez napról napra. Nagyon rossz helyünk volt, mentünk panaszsra, de azt mondták, hogy nem lehet segíteni, mert mi csak átutazóban vagyunk.

Én aztán meguntam és december 13-án kimentem a városba, munkát kaptam, és hozzá fogtam dolgozni. A mester nagyon megszerette a munkámat, és elég jó helyem volt. Egyszer csak üzennek, hogy menjek a barakkba, mert megyünk el Novo-Nikolajevszk felé. Én azt mondtam, hacsak fegyveresen nem jönnek a

A SZERENCSET HOZÓ
SZIBÉRIAI LÓHERE

muszkák értem, másképpen nem megyek sehová ebbe a nagy hidegbe. Nem is mentem. December 26-án elment a századom, hogy hova, azt nem tudom.

Ennél a mesternél dolgoztam három és fél hónapig. Akkor bejött egy orosz zugsführer [szakaszvezető] katona és kérdezte, hogy van-e engedélyem. Mondtam neki, hogy bizony engedélyem az nekem nincsen, de hogy is lett volna, hiszen a magyarnak nem adtak, pedig ezek voltak a legjobb munkások. Aztán azt mondta az orosz katona, hogy adjak neki három és fél rubelt, akkor dolgozhatok tovább. Én azt mondtam neki, hogy adjon nekem egy engedélyt, [akkor] adok neki öt rubelt. De ő azt mondta, hogy engedélyt nem tud adni, de hogyha adok neki három és fél rubelt, akkor elnézi és dolgozhatok tovább. Én azt mondtam, hogy ha nem tud engedélyt adni, akkor nem adok három és fél kopeket sem, inkább a barakkba megyek. Akkor könnyen beszéltem, mert amim nem volt, mindent beszereztem, és már egy kis megtakarított pénzem is volt.

Másnap aztán küldött a katona egy kozákot, és a kozák kérdi, van-e engedély, mondom, bizony az nincsen. Na akkor a munkát azonnal letenni és bemenni a barakkba. Mit volt mit tenni, letettem a munkát és gyérünk a barakkba. Még örültem, hogy nem az irodára kellett menni, mert még akkor be is zártak volna, amiért engedély nélkül dolgoztam. A kozák elment a városba, mink pedig kimentünk a barakkba. A barakkban voltunk két héttig, aztán egy este megszöktünk, de elfogtak a kozákok és visszahajtottak bennünket.

Akkor vártunk egy pár napot és megint szerencsét próbáltunk, de [most] hajnalban indultunk és szerencsésen bejutottunk a városba. Akkor mindjárt hozzá is fogtunk a dologhoz és dolgoztunk egy hétig. Aztán azt gondoltuk, bemegyünk a barakkba, mert csak 1 koronát fizetett [a csizma] páronként.

Gondoltuk, ez nagyon kevés, inkább nem dolgozunk, de egy kollegánk azt mondta, hogy ő tud egy jobb helyet. Vasárnap este volt, elmentünk az új helyre, jó vacsorát kaptunk, mindjárt láttuk, hogy ez jobb hely lesz. Másnap hozzá fogtunk dolgozni. Már láttuk, hogy itt jól fog menni a dolgunk. Egy darabig jól is ment, de egyszer csak kiütött a krach [beütött a baj]. Jöttek a patrólok [járőrök] egyre-másra, ki kellett menni a barakkba, de a mester adós maradt 19 rubel és 30 kopejkával. Azt mondta, hogy nincs neki egy kopekja se. Könnyű volt ezt mondania, mert tudta, hogy nekünk be muszáj menni a barakkba. Be is mentünk a barakkba. Mesterünkhöz aztán többször [fordultunk] hogy fizessen, de bizony nem kaptunk soha egy kopeket sem.

Azután nem sokára kijött értem egy ismerős kozák, és bevitt a városba egy olyan aszszonyhoz, akinek az ura a háborúban volt. Itt voltam egynehány napig, de nem dolgoztam, mert munkát nem igen tudott adni. Aztán elmentem egy másik mesterhez, itt kaptam egy hamis engedélyt 1 rubelért egy irodistától. De jó volt az engedély, mert a patról nem bántott.

Itt aztán dolgozgattam, míg egyszer bevonták az összes engedélyeket, és az a parancs állott, minden embernek a barakkba kell vonulni, mert elviszik az egész [tábort] Novo-

Nikolajevszkából. A mi embereink nagyban beszéltek, hogy béke van, béke van. Így aztán én is bevonultam a barakkba. Nemsokára el is ment egy transzport. Mondták, hogy nem sokára megy a másik is, de bizony nem ment.

Én meg 1915. augusztus 2-án nagyon beteg lettem, Gujás János gondozott. Pár hét alatt felépültem, egészséges voltam, de ez nem tartott sokáig csak jó két hétig. Aztán megint nagy beteg lettem, de már ekkor, 1915. szeptember 16-án kórházba kerültem.

Amíg a kórházban voltam, az alatt elvitték az összes foglyokat, hogy hová azt nem tudom, [talán] Tobolszkba. Én 1915. november 22-én kijöttem a kórházból az új barakkokba. Ott meglehetősen jó hely volt. Itt aztán lassan teltek a napok. Pénzem az nekem nem volt 1 kopek sem. Azon gondolkodtam, hogyan lehetne pénzt szerezni.

Kávőfőzészhez fogtam. Ment valahogy, de aztán megismerkedtem egy 5-ös honvéddal, Horvát Lajossal és társak lettünk. Vettünk egy szamovárt és teamérést állítottunk fel és vegyeskereskedést. Ez aztán nagyon jól ment, volt olyan nap hogy 8 rubel 50 is bejött egy nap, tiszta jövedelem. Ezt folytattuk egész télen. Tavasszal, március utolja felé felhagytunk vele. Meggazdagodtunk, mert akinek 70–80 rubelja volt, az bizony gazdag [ember] volt.

Ekkor eladtunk mindent és komódttá [kényelmessé] akartuk magunkat tenni, de hamarosan parancs jött, hogy munkára kell menni. Meg is vizsgált bennünket az orvos és útnak indultak a transzportok. Én is ki voltam az elsővel írva, de nem mentem el, helyettem Fejes István apátfalvai embert küldtem. Én nem akartam elmenni, de csak muszáj volt az utolsó transzporttal elmenni. A társam kiment a városba, egy fürdőbe, én meg 1916. április 9-én eljöttem Nikolajevszkából.

MEGJEGYZÉSEK

[A naplóíró 1-től 43-ig sorszámozta rövid megállapításait.]

1914. október 23-án az Ob folyón olyan vihar volt, hogy a hajófedélzeten nem lehetett megállni, mert lesodort volna.

Október 23-án láttunk tevecordát Szibériában egy nagy nádas között.

Szeptember 23. Éjjel lopták el a hajón 42 koronát.

Október 29-én utazásunkban egész nap hóvihár csapdosott bennünket a szánkokon.

Novo-Nikolajevszk Biyskhez 368 kilométer. November 3-án anyámról rosszat álmodtam, és többször megsirattam.

Október 29-én mikor útban voltunk Biyskból, 27 fok hideg volt.

November 2-án reggeltől késő délutánig mentünk keresztül egy fenyőerdőn, olyan nagy volt.

A mi óránk a biyskihez [a helyi időhöz viszonyítva] 4 ½ órányit késik.

Novo-Nikolajevszkben december 13-án álltam munkába.

December 24-én 40 fok hideg volt Nikolajevszkben.

A HADIFOGSÁGBÓL HAZAKERÜLT TRÓPUSI SISAK

December 29-én éjjel álomban beszéltem Franciszti Samuval, nem volt semmi baja.

Október 11-én Biyskben már beállt a tél, nagy havazás volt és csikorgó hideg.

Az első levelet Biyskból 1914. október 6-án írtam apámnak magyarul.

A fekete csizmát fényesíteni kell: petróleum, fédervájsz [síkpor], gumidragán [csizma-kenőcs] és tiszta.

Október 23-án a hajónk léket kapott és dereglyébe szálltunk, amíg kijavították.

Zugsführer [szakaszvezető] Fodor József Szegedről és Libór Lajos Makóról meghaltak.

A második levelet apáméknak írtam németül Novo-Nikolajevszkából 1915. január 24-én.

A harmadik levelet is apáméknak írtam magyarul Novo-Nikolajevszkából 1915. február 11-én.

Február 8-án éjjel álomban látogatóban voltam Franciszti Samunál, meg volt nőülve, nem volt semmi baja, azt mondta, hogy boldog.

1915. január 17-én olyan hó volt Nikolajevszkben, hogy az ablakon nem lehetett kilátni.

1915. január 3-án éjjel azt álmodtam, hogy apám és anyám bent voltak látogatni a kaszárnyába és Bán Sándort is láttam egészségesen.

1915. január 8-án 41, 10-én [pedig] 42 ½ fok hideg volt Nikolajevszkben.

Január 11-én 43 fok hideg volt Nikolajevszkben. Voltunk fürdőben és mikor jöttünk haza [vissza a barakk-táborba], megfagyott mind a két fülem és az orrom.

Novo-Nikolajevszkben 1 font disznóhús 8-9 kopek, marhahús 5-6 kopek, egy pár hízott liba 1 rubel 40 kopek. A legfőbb kenyer 4 kopek, 1,5 hetes kismalac megkopasztva [megpucolva] 70 kopek.

A 8. komp [hajó] elment december 26-án Novo-Nikolajevszkából, én visszamaradtam, de velük ment a maschinengewehr [géppuskás] Kis és egy másik ugyancsak Kis nevű [bajtársam] a 46-os gyalogezredből.

A negyedik levelet is apáméknak írtam magyarul, 1915. február 24-én Novo-Nikolajevszkából.

Az ötödik levelet Papp Lídiának írtam magyarul Novo-Nikolajevszkából, 1915. február 25.

Káplár [tizedes] Nagy Sándor el van fogva, egészséges.

Márc. 21-én reggelre azt álmodtam, hogy a szegedi kaszárnyaudvaron Sadival beszéltem,

és kérdeztem, hogy melyik századhoz vagy beosztva és mondta, hogy a 13.-hoz. Aztán [Franciszti] Samuról azt álmodtam, hogy dolgoztunk együtt és az utolsó [bakancs] párt végeztük, mert kellett berukkolni.

A hatodik levelet is apáméknak írtam magyarul Novo-Nikolajevszkából, 1915. márc. 25.

A hetedik levelet Franciszti [István] úrnak írtam, márc. 25.

A nyolcadik levelet Anyámnak írtam magyarul Novo-Nikolajevszkából 1915. márc. 25-én.

A kilencedik levelet Rác úrnak írtam magyarul Novo-Nikolajevszkából, 1915. márc. 28.

Bán Sándor 1914. október 11-én vagy 10-én halálosan [meg] volt sebesülve Galíciában Lisko környékén, a fejét és a lábát gránát találta [el].

A tizedik levelet 1915. augusztus 25-én apámnak írtam Novo-Nikolajevszkából, magyarul.

Augusztus 2-án nagyon beteg lettem.

1914. augusztus 23-án éjjel azt álmodtam, hogy Bánfi János halva feküdt és én voltam a virrasztóban.

Én kaptam levelet 1915. szeptember 10-én, Apám írta. 1915. április 5-én volt keltezve, húsvét másnapján.

A tizenegyedik levelet is Apámnak írtam magyarul Novo-Nikolajevszkából, 1915. szept. 11.

A második levelet 1915. szeptember 11-én kaptam, Apám írta, 1915. május 15-én volt keltezve.

Szeptember 30-a éjjel álmomba Czeglédi Zoltinál voltam, otthon volt. Ő is [és] Etus is kártyáztunk együtt.

1915. október 3-án esett le az első hó Novo-Nikolajevszkben.

A [katonai] csomagot 1915. december 14-én kaptuk és [hozzá] pokrócot.

A kórházba 1915. szeptember 16-án mentem, kijöttem 1915. november 22-én.

Vara István (Stefán rendőr) [és én] elváltunk [elbúcsúztunk], helyettem káplár Fejes István ment, 1916. március 13.

1916. Novo-Nikolajevszkben társam volt Horváth Lajos, Károlyi Erdőd [Emőd] (Cserhát, Szatmár megye), Marics Ferencz cérnahuszár [a férfiszabó csipkelődő említése] (Szentgyörgyvölgy, Zala megye), Szabó József (Budapest, VI. Szondi utca 18. II/ ajtó 34.)

A 12. levelet írtam németül apáméknak Petrozavodskból, 1916. július 10.

A 13. levelet Uglíchól magyarul írtam apámnak, 1916. augusztus 24.

A 14. levelet Borovichiból írtam apámnak [a] szénbányából németül, 1916. okt. 17.

A 3. levelet [feltehetően otthonról] 1917. márc. 22-én kaptam meg, 1916. december 2-án volt keltezve.

A 15. levelet magyarul írtam apámnak Borovichiból, 1917. április 1.

A 16. levelet Borovichiból írtam, 1917. április 14.

17. [levél] 1917. okt. 7.

BOROVICHI-I ÉVEK 1916 – 1918

Az orosz fogságba esett apámat, a szept. 4. és kir. 46-os gyalogezred bakáját 1916 nyarán a szibériai Novo-Nikolajevszkából először a messzi északra, a murmanszki vasútépítéshez vitték dolgozni. Később innen került szenet bányászni a novgorodi régióhoz tartozó Borovichi város környékére.

Többször mesélt Apukám arról is, hogy Borovichiben volt egy fafeldolgozó üzem és erdőmunkásokat közvetítő iroda: ЛЬСОПИЛЬНОГО ЗАВОДА И ЛЬСНОЙ БИРЖИ, г. БОРОВИЧИ, Новгородской губ.

A telep tulajdonosa, egy bizonyos Alekszej Vasziljevics Malisev elment a szénbányához, amikor a tudomására jutott, hogy oda hadifoglyok érkeztek. Szüksége volt ugyanis egy csizmadiára, s gondolta, hátha akad közöttük. Hát így került édesapám a fűrésztelepre.

Ott, az orosz család házában alakították ki a műhelyét. A népes nagycsaládban csak a gyermekek száma öt volt: Vaszijonok 20 éves, Násztinka 18, Súra, Mánya és Nyúra kisebbek. A kisleányok mind ott akartak ülni apukám mellett a lánán, de amelyikük rosszkedvű volt, nem ülhetett oda – igen szerették nézni, hogyan dolgozik.

Az ekkor 26 éves édesapám a kedvence lett a háziaknak: Vaszijonok például nem tudta jól kisseprűvel letisztítani Násztinka húgának kabátkáját a szösztől, csak „Lajus”. Szeretettből, Násztinkától mindig lopva kapott apám „süvegkrokt”, aminek egy darabkájával a szájában, kis talkából kellett inni (szürücsölni) a teát. Apukám a család ételét ette és a szakmájában dolgozott, jól élt.

1918-ban viszont már Borovichit is elérték a forradalmi idők. Hol a fehérek, hol a vörösök voltak az urak. Addig-addig, hogy a módos gazda egyszer csak azt mondta:

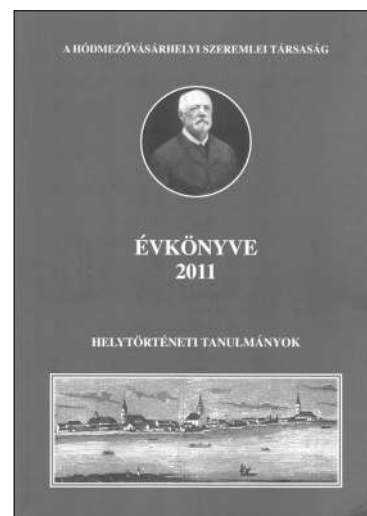
«Lajus! Itt hamarosan nagy baj lesz. Nem tudom mi lesz velünk s azután veled is. Most még feltehetlek egy vonatra, amely elvisz a határig, onnan majd valahogy eljuthatsz haza. Élj az alkalommal, most még megteheted.»

Apukám megfogadta a jó tanácsot: elköszönt a családtól, elindult és 1918 nyarán szerencsésen hazaérkezett.

Soha többet nem hallott egykori gazdájáról, a jótevő családról. Emlékeül azonban magával hozott a fogságban készített mives katonaládájában egy négylevelű lóherét, a fűrésztelep számlatömbjének fejlécét, valamint azt a katonai kemény fedelű trópusi sisakot is, amely Borovichiben egy róla készült fényképen a bal kezében látható.

A szerencsét hozó szibériai és szumi-i lóheréket mind a mai napig együtt, egy Károli-biblia lapjai között őrzi családunk; hazavezérelt engem is a szovjet-ukrán fogságból, harminc évvel édesapám raboskodása után.

dr. Szabó Lajos

A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2011. Helytörténeti tanulmányok.

Szerk.: Kovács István, Presztóczi Zoltán. Hódmezővásárhely, 2012, Szeremlei Társaság.

A Szeremlei Társaság idei évkönyve a 2011-es helytörténeti tanulmányok tárháza. Az elmúlt évek példája alapján elmondható, hogy a tavasszal megjelent kötetben fontos, értékes, szűkebb pátriánk megismerését szolgáló tanulmányokkal ismerkedhetünk meg ebben az évben is.

A tanulmánykötet szerzői nem ismeretlenek a vásárhelyi közönség előtt. Élvezettel olvashatunk a vásárhelyi szőlőhegyi rendtartásról, az utolsó kúriákról, a helyi bíráskodásról, a tanyai iskolákról, órásmeistereinkről, elszármazott hírességeinkről. Presztóczi Zoltán a száz éve született Bőszörményi Ede református lelkészre, íróra, helytörténészre emlékezik.

Ez a kötet azonban más, mint az eddigiek, s ennek az az oka, hogy a tavaly elhunyt, mindenki által szeretett és nagyra becsült egykori levéltár igazgató, Herczeg Mihály emléke előtt tiszteleg. Mint a Szeremlei Társaság elnöke sokat tett a helyismereti kutatás elismertetése ügyében. A kötet szerzői mesterüknek tekintik, ahogyan Varsányi Attila is, aki „*Herczeg Mihály emlékezete*” címmel most megjelent nekrológiát Miska bácsi temetési szertartásakor maga és a helyi kutatók nevében elmondta.

Béres Dezső bibliográfiája a publikált, rendkívül értékes életművet tárja fel, Herczeg Mihályné az együtt töltött 53 év emlékeit idézi fel.

Külön érdekesség, hogy a kötethez CD-mellékletként a Rádió 7 és a Promenad.hu Herczeg Mihállal készült beszélgetéseit is megjelentették, DVD-mellékletben pedig a Városi Televízió Miska bácsiról készült portréfilmje tekinthető meg.

Hegyiné Csernus Judit